

Kokemuksia jätevesiosuuskuntien toiminnasta

”Kun kaikki ei menekään ihan putkeen”

Jarkko Leka, Vesa Arvonen ja Jussi Heikkinen 19.1.2015

VALONIA

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Viestintä	3
3 Jätevesiosuuskunnan vaiheet	4
3.1 Perustaminen	4
3.2 Rakentaminen	5
3.3 Käyttötoiminta ja ylläpito	6
3.4 Toiminnan päättyminen	8
4 Yhteenveto	9
Lähteet	9

Kannen kuva: Jussi Heikkinen, Valonia

1 Johdanto

Jätevesiosuuskunnan perustaminen on suuri mahdollisuus ja iso haaste. Jätevesiosuuskunta on hyvä keino järjestää yhteisesti kylän jätevesien johtaminen ja käsittely nykyajan vaatimuksia vastaavalle tasolle. Samalla se on vaativa hanke, joka tarvitsee tekijöitä, yhteistä näkemystä, hyvää kokemusperäistä tietoa jätevesiosuuskunnista, talkootyötä ja ammattityötä. Kun hanke perustuu huolelliseen suunnitteluun sekä selkeään ja tehokkaaseen asukkaiden tiedottamiseen, luodaan vakaa alusta toimivalle jätevesiosuuskuntahankkeelle.

Lokakuussa 2013 käynnistyi Tukea osuuskunnan perustamiseen -hanke (TUKOS), jonka tarkoituksena oli neuvoa ja tukea idea-asteella olevia jätevesiosuuskuntia. Valonia on hankkeen toteuttaja ja hanke päättyi vuoden 2014 lopussa. Neuvontaa tehtiin Uudenkaupungin ja Laitilan alueilla. TUKOS-hankkeen tavoitteena on ollut edistää lupaavien ja idea-asteella olevien osuuskuntamuotoisten vesihuolto-hankkeiden toteutumista. Useat hankkeet jäivät vain idea-asteelle, kun osuuskunnasta kiinnostuneilla ei ole riittävästi tarvittavaa tieto-taitoa aloitusvaiheessa ja asukkaat vastustavat hanketta oikean tiedon puuttumisen vuoksi. TUKOS-hankkeen tavoitteena on ollut antaa työkaluja, tietoa ja apua tarvittavan alkumomentin saamiseksi osuuskunnan käynnistymiseen. Valonia sai hankkeeseen EAKR-rahoituksen Varsinais-Suomen liitolta. Hankerahoitusta on saatu lisäksi Uudeltakaupungilta ja Laitilalta. Hankkeessa on mukana myös Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry.

Tässä oppaassa käydään läpi käytännön esimerkkien avulla jätevesiosuuskunnan elinkaaren eri vaiheisiin liittyviä hyviä käytäntöjä ja hankalia asioita, jotka voivat suistaa hankkeen ahdinkoon. Tietoja on saatu haastatteleamalla osuuskunta-aktiiveja ja käymällä läpi jätevesiosuuskuntien toiminnan vaiheisiin liittyviä asiakirjoja. Oppaan ovat laatineet Vesa Arvonon (SVOSK), Jarkko Leka (Valonia) ja Jussi Heikkinen (Valonia).

2 Viestintä

Vesiosuuskunnan kaikessa toiminnassa viestintä on keskeisessä asemassa. Vesiosuuskuntahankkeen käynnistymisvaiheessa hankkeesta tiedottaminen on heti alusta lähtien ensiarvoisen tärkeää. Tiedottaminen on alkuvaiheessa työryhmän vastuulla. Tulevat liittyjät haluavat vastauksia mm. kysymyksiin:

- mitä perustettavan vesiosuuskunnan on tarkoitus tuottaa?
- kenelle vesiosuuskunta on tarkoitettu?
- miten vesiosuuskunta aikoo toimia?
- millaisia palveluita se tuottaa?
- mitä liittyminen maksaa?

Tyypillistä on, että osa kyläläisistä lähtee mukaan yhteiseen hankkeeseen suuremmin houkuttelematta, osa lähtee empien, loput harkitsevat pitempään ja joku vastustaa hanketta. Monet tarvitsevat myönteisen päätöksensä tueksi runsaasti tietoa. (Heino ym. 2005)

Laitilassa toimivalle Pohjoiskulman vesiosuuskunnalle hankaluuksia tuotti erityisesti paikkansa pitämättömän tiedon leviäminen tulevan osuuskunnan alueella. Yleisötilaisuudet ovat hyvä keino viestiä asukkaita mietityttävistä asioista etenkin osuuskunnan perustamisen alkuvaiheessa. Pohjoiskulman osuuskunnalla on hyviä kokemuksia paikallislehtien toimittajien kutsumisesta yleisötilaisuuksiin. Paikallislehtien välityksellä yleisötilaisuudesta paitsi jääneet pysyvät ajan tasalla osuuskunnan asioista.

Kaarinassa toimivan Lemon vesiosuuskunnan Kimmo Leveelahti painottaa, että osuuskunnan alkuvaiheessa on olennaista saada viesti kulkemaan kaikille alueen asukkaille ja mielellään monella tavalla: postitus, suorajakelu, internet, paikallislehdet. Osuuskuntaa auttaisi paljon, jos osoitetiedot saataisiin helposti käyttöön suoraan kunnasta. Kun alueen asukkaat on saatu kiinnostumaan perustettavasta osuuskunnasta, niin selkeät verkkosivut ovat nopea ja tehokas tapa jakaa yksityiskohtaistakin tietoa liittymähinnoista, rakentamissuunnitelmista, kokouksista ja tiedotustilaisuuksista, säännöistä ym. Kehotetaan ihmisiä ottamaan yhteyttä osuuskuntaan, jotta välttyttäisiin väärinkäsityksiltä ja ennakkoluuloilta. Osuuskunnan perustamisvaiheessa viestinnässä on hyvä korostaa, että kyseessä on kaikkien yhteinen asia eikä hankkeella ajeta vain vetäjien omaa etua. Painotetaan

osuuskunnan perustamisella saavutettavia hyötyjä: kiinteistöjen arvonnousu, viemärin lisäksi mahdollisesti puhdas vesi ja valokuitukaapeli tontille.

Perustamisvaiheessa kaikelle vesiosuuskuntaan liittyvälle oikealle tiedolle on erittäin suuri tarve. Viestinnän tarve ei kuitenkaan pääty alkuun, vaan informaatio on saatava kulkemaan kaikille osuuskunnan jäsenille myös jatkossa. Rakentamisvaiheessa jäseniä kiinnostaa miten työt edistyvät ja milloin vesi- ja viemäröintityöt osuvat omalle kohdalle. Poikkeustilanteissa viesti on saatava jäsenille hyvinkin nopeasti ja silloin korostuu tehokkaan ja hyvän viestinnän merkitys. Osuuskunnan ylläpitovaiheessa maksuista, osuuskunnan kokouksista, säännöistä, suunnitelmista ja muista tärkeistä asioista tarvitaan ajantasaista tietoa osuuskunnan jäsenille ja mahdollisille liittyjille. Aktiivisesti ylläpidettävältä osuuskunnan www-sivustolta jäsenten on helppo saada tarvitsemansa tieto.

Viestinnässä tulee muistaa avoimuus ja rehellisyys. Myös hankalista ja vaikeista asioista tulee voida kertoa rehellisesti. Mikäli asioita lähdetään kaunistelemaan tai muulla tavalla pyritään antamaan ihmisille sellaisia vastauksia kuin kuvitellaan heidän haluavan kuulla, ollaan hetken kuluttua ongelmissa. Tiiviissä kyläyhteisössä tieto kulkee nopeasti ja jos vesiosuuskunnan hallinnon taholta tulee ristiriitaista tietoa, voi luottamuksen menettää nopeasti. Luottamuksen menettämisen jälkeen asioiden hoitaminen monimutkaistuu, pahimmillaan tämä voi johtaa jopa henkilöiden erottamiseen.

3 Jätevesiosuuskunnan vaiheet

3.1 Perustaminen

Jätevesiosuuskunnan perustaminen lähtee liikkeelle kylän tai kylien asukkaiden yhteisestä tarpeesta saattaa jätevesiasiat kestäväällä ja kustannustehokkaalla tavalla kuntoon. Yhteisen viemäröinnin tarve syntyy, jos kunnallinen vesihuoltolaitos ei ole tuomassa omaa verkostoaan alueelle. Perustamisen alkuun liittyviä toimia ovat kyläkokouksen järjestäminen ja siitä tiedottaminen, hankkeen työryhmän perustaminen, yhteydenotot kuntaan ja ELY-keskukseen, liittymishalukkuuden selvittäminen, esisuunnitelman laatiminen, tukimahdollisuuksien selvittäminen ja kustannusvertailut.

Vesihuolto-osuuskunnan perustamisen edellytyksenä on tarve vesihuollon järjestämiselle. Yhteisen vesihuoltohankkeen käynnistämisen edellytykset ovat sitä paremmat mitä suuremmalla joukolla on samat tarpeet. Jos hanketta lähdetään vetämään vain muutaman toimijan tarpeesta, saattaa hankkeesta tulla hankala ja työläs. Jos vesihuollon kehittämiseksi ei ole tarvetta, voi kiinteistöjen omistajia olla vaikeaa saada sitoutumaan hankkeeseen, minkä kustannuksista ei ole varmuutta ja saattaa aiheuttaa enemmän työtä ja vaivaa kuin nykyisen vesihuollon ylläpitäminen. Vesihuolto pitää kuitenkin nähdä pitkäaikaisena investointina, mikä vaikuttaa kiinteistön arvoon. Tämä näkökulma on syytä tuoda näkyviin hanketta markkinoitaessa.

Hankkeen kustannusarvio kannattaa arvioida mahdollisimman realistisesti. Jos kustannukset arvioidaan liian suuriksi, eivät ihmiset halua lähteä mukaan hankkeeseen ja se saattaa estää hankkeen käynnistymisen. Jos kustannusarvio laaditaan liian optimistiseksi saattavat ihmiset kokea tulleen huijatuiksi mukaan hankkeeseen liian pienillä liittymismaksuilla ja tämä epäluottamus saattaa vaikeuttaa vesiosuuskunnan toimintaa myös jatkossa. Alusta alkaen on syytä painottaa että alkuvaiheessa ei ole täyttä varmuutta liittymismaksun suuruudesta ja se tiedetään lopullisesti vasta siinä vaiheessa, kun viimeinenkin lasku on maksettu ja viimeisin avustuserä mahdollisista tuista on saatu osuuskunnan pankkitilille.

Pohjoiskulman vesiosuuskunta toimii Laitilassa kuuden kylän alueella ja se on perustettu huhtikuussa 2010. Vesiosuuskunnan varapuheenjohtaja Jouko Nurmen kokemuksen mukaan heti osuuskunnan alkuvaiheessa kannattaa hankkia vesiosuuskuntasioista perillä oleva ammattilainen, jolta voi kysyä neuvoa. Kohtuuhintaisen ja kokeneen asiantuntijan palkkaaminen on yleensä perusteltua sekä taloudellisesti että ajankäytöllisesti. Pohjoiskulman vesiosuuskunta sai asiantuntija-apua perustamisvaiheessa paperiasioiden hoitoon ja he olivat tyytyväisiä hankkimaansa palveluun. Pohjoiskulman vesiosuuskunnassa on ollut ilmeisen monelle osuuskunnalle tuttu ongelma: vastuuhenkilöitä on vähän ja tehtävät kasaantuvat harvojen harteille. Toiminnan jatkuvuuden kannalta voi olla tarpeen harkita osa-aikaisen toimitusjohtajan palkkaamista vesiosuuskunnalle.

Lemon vesiosuuskunta on perustettu vuonna 2012 ja toimii Kaarinassa Ala-Lemon, Torppalan ja Sovinnonmäen alueilla. Lemon vesiosuuskunnan puheenjohtaja Kimmo Leveelahti kertoi, että Kaarinassa lähtökohta osuuskunnan perustamiselle on sikäli hyvä, että kunta on teettänyt yleissuunnitelmat potentiaalisista vesiosuuskunta-alueista. Kunta on ollut myös järjestämässä ensimmäisiä kyläkokouksia, joissa esiteltiin aluekohtaiset suunnitelmat verkostoista ja mahdollisista liittymämääristä. Leveelahti painotti, että jo ensimmäisessä kyläkokouksessa on tarpeen selkeästi havainnollistaa mistä osuuskunnan perustamisessa on kyse. Puhujaksi kannattaa pyytää kokenut jätevesiosuuskunta-aktiivi. Osuuskunnalle on tärkeää laatia heti alkuvaiheessa visio: suunnitelma verkostosta, liittymämäärät, mahdollinen laajentuminen, arvio liittymähinnasta, tuet (ELY ja kunta, muu tukirahoitus). Näiden tietojen perusteella on hyvä jakaa tietoa asukkaille ja edistää hankkeen määrätietoista etenemistä.

Perniön kunta oli asukkaiden aloitteesta teettänyt yleissuunnitelman viemäröinnin toteuttamiseksi Päärysten kylään. Kunnan osalta viemäröintisuunnitelmat laitettiin kuitenkin ”jähin” Perniön liittyttyä Saloon vuoden 2009 alussa. Päärysten kylän asukkaat päättivät aktivoitua viemäröintiasiassa itse ja perustivat Pääristenjätevesiosuuskunnan kesällä 2009. Jätevesiosuuskunta perustettiin kylän väen kesken ilman asiantuntija-apua ja kunnan tekemä suunnitelma antoi hankkeelle vain suuntaa-antavaa apua. Oman väen keskuudessa ei ollut entuudestaan osuuskuntatoimintaan tai vesihuollon toteuttamiseen perehtyneitä henkilöitä, vaan toiminta käynnistyi maallikkotasolta. Olennaista kuitenkin oli, että hankkeen puuhamiehenä toiminut Timo Korpinen osasi hankkia osuuskunnan perustamisen kannalta olennaista tietoa ja hoitaa osuuskunnan perustamiseen liittyvää yhteydenpitoa viranomaisiin ja hallinnollisia asioita. Toisaalta edellytyksenä on ollut kylän väen keskuudessa muodostunut yhteinen näkemys viemäröintihankkeen hyödyistä ja hankkeen etenemisestä vastaavan aktiivijoukon muodostuminen.

Korpinen havaitsi pian tiedon hankkimisen alettua, että jätevesiosuuskunnan perustamisesta ei ollut olemassa selkeitä ja seikkaperäisiä ohjeita vaan tietoa piti hankkia monilta tahoilta: muilta jätevesiosuuskunnilta, ministeriöistä, viranomaisilta, laitevalmistajilta. Vesilaitosyhdistys on julkaissut [www-sivuillaan](http://www.sivuillaan.fi) vesiosuuskunnan mallisäännöt, joita ei kuitenkaan ole päivitetty vuoden 2014 alussa voimaan tulleen osuuskuntalain mukaan. Mallisäännöistä saa hyvän pohjan vesiosuuskunnan sääntöjen laadintaan. Osuuskunnan säännöt on tärkeää laatia niin, että osuuskunnan liittymismaksusta ei tarvitse maksaa arvonnäköveroa. Kun osuuskunnan säännöissä liittymismaksu on kirjattu siirto- ja palautuskelpoiseksi, liittymismaksusta ei tule suoritettavaksi arvonnäköveroa.

Korpinen tähdentää, että osuuskunnan on oltava riittävän suuri, että sillä voidaan kattaa yleissuunnittelusta aiheutuvat kustannukset. Usein on käynyt niin, että vesiosuuskunta on päättänyt osuuskunnan niin pieneksi, että sillä ei pystytäkään alkuvaiheen kustannuksia ja on jouduttu perimään lisämaksuja. Lisämaksujen perintä voi puolestaan aiheuttaa jäsenissä epäluuloa ja ärtymystä. Korpinen suosittelee osuuskunnan suuruudeksi 500 euroa.

3.2 Rakentaminen

Yleissuunnitteluvaiheessa määritellään rakentamisalue, joka perustuu liittymishalukkuuden kartoituskyselyyn. Rakentamisalueen verkostosuunnittelun tavoitteena on toimiva ja tarkoituksenmukainen verkosto. Yleissuunnitelmassa tulee tarkastella verkostojen toimintaa alkuvaiheen käyttötilanteessa. Tällöin minimivirtaamat ja viipymät tulee selvittää verkostoittain. Alkuvaiheessa voi myös syntyä vajaakapasiteetista johtuvia ylimääräisiä kustannuksia. (Heino ym. 2005)

Useissa hankkeissa minimiliittymämääränä on pidetty viittä liittujää kilometrillä, eli noin 200 metriä kiinteistöä kohden, jotta verkosto olisi teknisesti ja taloudellisesti järkevä toteuttaa. Minimiliittymämäärään vaikuttavat erilaiset olosuhteet ja kustannustasot Suomen eri osissa. Alustava kustannusarvio lasketaan rakentamisalueen verkoston perusteella.

Rakentamisvaiheessa on syytä huomioida hankkeen riskit. Mitä suuremmasta hankkeesta on kyse, sitä vakavammin kannattaa harkita ammattilaisten hyödyntämistä eri tehtävissä. Mikäli omasta jäsenistöstä löytyy osaamista, kannattaa sitä hyödyntää. Yleensä hankinnat kuitenkin kilpailutetaan, varsinkin jos hanke saa julkista rahaa. Käytännössä rehellisellä kilpailuttamisella vältetään myöhemmät ”pahat puheet” naapurin suosimisesta tai oman edun tavoittelamisesta. Rakennushankkeen valvoja on keskeinen tekijä, joka tuo parhaimmillaan maanrakennusalan teknistä, taloudellista ja juridista osaamista hankkeeseen. Tällä osaamisella on käyttöä

esimerkiksi suunnitelmien laadun arvioinnissa, realistisen kustannusarvion määrittämisessä, urakoiden kilpailuttamisessa sekä tilanteissa, missä maanrakennusurakoitsija yrittää hyötyä hankkeen puuhamiesten osaamattomuudesta.

Urakkatarjouksia kannattaa pyytää usealta urakoitsijalta. Samalla on tarpeen tarkistaa, että tarjouksen tehneillä urakoitsijoilla on kokemusta vastaavien viemäröintihankkeiden toteutuksesta. Pohjoiskulman vesiosuuskunnassa kalliolouhintaa jouduttiin tekemään rakennusvaiheessa vähän (linjapituus 9 km ja louhintaa 36 m³), koska viemärilinjaukset tehtiin hyvässä yhteistyössä maanomistajien kanssa ja maanomistajilla oli hyvä käsitys omilla maillaan olevien kallioiden maanalaisesta sijainnista. Maanomistajien neuvojen perusteella pystyttiin välttämään kallioiset kohdat ja säästämään rakentamiskustannuksissa. Maanomistajien kanssa keskusteltaessa viemärilinjoiden sijainnista kannattaa ottaa esille, että kunnallistekniikan kulkeminen tontilla on etu, vaikka tontilla sijaitsevia rakennuksia ei olisi vielä viemäriin liitetty. Myös Päärysten osuuskunnan puheenjohtaja Timo Korpinen painottaa, että maankäyttölupien saaminen maanomistajilta on iso ja haasteellinen työ, johon on tärkeää saada taitava neuvottelija mukaan. Maanomistajien kanssa tehdään viemärilinjoiden sijoitussopimukset, joissa sisällytetään yksityiskohtaiset ehdot.

Päärysten kylällä viemäröintityöt toteutettiin pääosin talkooperiaatteella. Hanke on osoittanut, että vastoin yleistä käsitystä, viemäröintitöitä on mahdollista ainakin pienessä kyläyhteisössä tehdä talkoina työn laadusta tinkimättä. Talkoisiin sitoutunut kyläyhteisö teki viemäröinnin perustyöt huolella ja pienin kustannuksin. Omalle kylälle rakennettu viemäriverkosto haluttiin luonnollisesti tehdä hyvin. Edellytyksenä toki on töiden hyvä suunnittelu, järjestelyt ja että on otettu selvää miten työt tehdään oikeaoppisesti. Rakennusaikainen töiden valvonta ja dokumentointi on ollut myös tärkeää. Viemärien liitostyöt ja sähkötyöt teetettiin ammattilaisilla. Päärisissä viemäriin lisäksi samaan kaivantoon laitettiin valokuitukaapeli. Se on osoittautunut mainioksi ja edulliseksi tavaksi hyödyntää mittavia maanrakennustöitä ja tuoda nopeat tietoliikenneyhteydet haja-asutusalueelle. Osuuskunnan perustamisesta jo 13 kuukauden kuluttua Päärysten viemäri- ja valokuituverkko oli valmis.

Etuna talkoilla tehdyssä viemäröinnissä on, että asukkailla on omassa muistissa miten ja missä linjasto kulkee. Kun tietopohja on kunnossa, jätevesiosuuskunnan jäsenillä on halutessaan mahdollisuus tehdä itse huoltotöitä ja säästää verkoston ylläpitokustannuksissa. Päärisissä kyläyhteisö vahvistui yhdessä tehdyn hankkeen myötä ja osuuskunnan aktiivijoukko on tähän mennessä säilynyt samanvahvuisena. Päärisissä on näin ollen selvät edellytykset, että jätevesiosuuskunnan toiminta jatkuu hyvällä mallilla.

Rakentamisessa pitää huomioida jäsenten tasapuolinen kohtelu. Perinteisesti vesiosuuskuntia on rakennettu siten että rakentamiskustannukset jaetaan liittyjien kesken. Tämä on tasapuolista mikäli vesiosuuskunta rakentaa verkoston siten, että se kulkee mahdollisimman tasapuolisesti kaikkien jäsenten kannalta tai vesiosuuskunnan kautta rakentamisen kustannukset katetaan kiinteistön rajalle. Rakentamisvaiheessa on hyvä huomioida myös laitteiden tasapuolinen sijoittelu. Mikäli kiinteistökohtaiset pumppaamot tulevat kiinteistöjen kustannettavaksi, pitää verkoston suunnittelu ja rakentaminen toteuttaa siten että viettoviemäriosuudet ja linjapumppaamot ovat tarkoituksenmukaisissa paikoissa. Eräässä vesiosuuskunnassa on tullut vastaan tilanne, missä linjapumppaamo on sijoitettu hankkeen vetäjän pihaan ja sitä on sitten siirretty vesiosuuskunnan kustannuksella kauemmas hajuhaittojen vuoksi.

3.3 Käyttötoiminta ja ylläpito

Kaikissa vesiosuuskunnissa eletään ”arkea” ainakin jonkin aikaa, joten siihen on syytä varautua jo vesiosuuskuntaa perustettaessa. Ylläpitovaiheeseen liittyy kaikki se normaali arki, mitä vesiosuuskunnan toimintaan kuuluu: hallinnon pyörittäminen, teknisen toimivuuden seuranta, asiakaspalvelu jne. Näiden työllistävyys riippuu vesiosuuskunnan koosta ja teknisestä rakenteesta.

Vesiosuuskunta on yritys, joten sillä on kaikki yritystoimintaa koskevat velvoitteet, kuten velvollisuus huolehtia kirjanpidon järjestämisestä ja hoitaa taloutta siten että vesiosuuskunta suoriutuu taloudellisista velvoitteistaan. Lisäksi lainsäädäntö tuo velvoitteita muun muassa osuuskuntalain ja vesihuoltolain kautta. Vesiosuuskunnan tulee huolehtia jäsenkirjanpidosta ja pitää sääntöjen määräämät kokoukset. Vesihuoltolaki tuo samat velvoitteet toiminta-alueen vahvistaneille vesiosuuskunnille kuin mitä on suurilla kunnallisilla vesihuoltolaitoksilla.

Käytännössä näiden velvoitteiden toteuttamisesta huolehtii vesiosuuskunnan hallitus talkootyönä tai osuuskunnan koon kasvaessa yhä useammin tähän tehtävään palkataan osa-aikainen tai kokopäiväinen henkilö.

Vesiosuuskunnan taloudesta on huolehdittava siten että laskut pystytään maksamaan ja tarvittaessa pystytään reagoimaan myös mahdollisiin laiterikkoihin. Myös vesiosuuskunnan toimintaan voidaan soveltaa yksinkertaista kassavirtalaskelmaa, mistä nähdään tulevat ja lähtevät rahavirrat. Kassavirran seuraaminen on sitä tärkeämpää, mitä pienempi osuuskunnan pankkitilillä oleva puskuri on. Kassavirtalaskelman avulla voidaan arvioida tulevaa rahoitustarvetta ja miten vesihuollosta perittävät maksut riittävät kattamaan vesihuollon järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Rakentamisolosuudessa kassavirran avulla voidaan arvioida lainan noston tarvetta. Kassavirtalaskelman voi laatia tavallisella taulukkolaskentaohjelmalla. Laskenta kannattaa kuitenkin pitää mahdollisimman yksinkertaisena, ettei siihen pääse tulemaan virheitä, mitkä voivat saada taloustilanteen näyttämään liian positiiviselta.

Lemon vesiosuuskunnan Kimmo Leveelahti esittää, että osuuskunnan pitäisi saada rahaa säästöön vuosittain noin 2 % liikevaihdosta. Säästöillä voidaan kattaa esimerkiksi yllättävistä laitteistorikoista ja huolloista koituvia kustannuksia. Jo vesihuoltolain mukaan vesihuollon maksujen tulee olla sellaiset, että pitkällä aikavälillä voidaan kattaa vesihuoltolaitoksen uus- ja korjausinvestoinnit ja kustannukset. Maksujen tulee olla kohtuulliset ja tasapuoliset.

Pienillä vesiosuuskunnilla velvoitteista huolehtiminen on suhteellisen helppoa eikä vaadi sellaista erityisosaamista, mistä ei normaali asioistaan huolehtiva henkilö selviäisi. Osuuskunnan jäsenistö on avainasemassa siinä kuinka oma osuuskunta toimii. Jos jäsenistö tukee omalla toiminnallaan hallitusta ja toiminnasta vastaavia aktiiveja, pystyy osuuskunta toimimaan pienellä budjetilla ja tuottamaan laadukkaita vesihuoltopalveluita kohtuullisilla kustannuksilla. Osuuskunnan koon kasvaessa mukaan mahtuu enemmän "vapaamatkustajia", mitä ei saada mukaan kantamaan vastuuta vesiosuuskunnan toiminnasta esimerkiksi vuorollaan hallituksen jäsenenä. Kasvavaan jäsenmäärään mahtuu myös ns. hankalia tapauksia, mitkä työllistävät hallintoa esimerkiksi turhilla valituksilla tai esimerkiksi eivät toimita pyynnöistä huolimatta vesimittarilukemia. Pahimmillaan jäsenistöön mahtuu myös sellaisia henkilöitä, mitkä uhkailevat joko henkisesti tai jopa fyysisellä väkivallalla. Tällaisia tilanteita on tullut vastaan erityisesti maksujen perintään liittyvissä asioissa. Näissä tilanteissa kannattaa pitää nollatoleranssi ja ilmoittaa asiasta viranomaisille.

Mikäli vesiosuuskunta palkkaa ulkopuolisen tahon huolehtimaan hallinnosta ja taloudenpidosta, tulee hallituksen huolehtia kuitenkin palkatun tahon valvonnasta. Pääsääntöisesti palveluntarjoajat tai palkatut henkilöt ovat rehellisiä ja mahdolliset virheet tai laiminlyönnit ovat tahattomia. Valitettavasti vesiosuuskuntamaailmassa on tullut vastaan tilanteita, missä "tilaisuus on tehnyt varkaan". Eräässä vesiosuuskunnassa tarkoituksellinen varojen kavaltaminen oli jatkunut jo vuosia ennen kuin se sattumalta havaittiin. Käräjäoikeuden päätöksellä varoja saatiin vanhenemattomien, alle kuusi vuotta vanhojen väärinkäytösten osalta takaisin yli 100 000 €. Tässä tapauksessa hallitusta ei voinut syyttää valvontavastuun laiminlyönnistä, sillä kyseessä oli varsin taitavasti tehty kavallus.

Osuuskunnan toiminnassa on syytä huomioida toiminnan jatkuvuus tilanteissa, missä osuuskunnan vastuhenkilö jää pois toiminnasta esimerkiksi vakavan sairauden vuoksi. Tällaiseen tilanteeseen voi parhaiten varautua jakamalla vastuuta sekä huolehtimalla vesiosuuskunnan toiminnan dokumentoinnista ja näiden dokumenttien säilyttämisestä. Keskeisiä dokumentteja ovat mm. verkostokartat ja laitteiden käyttöohjeet sekä toimintatavat erilaisissa tilanteissa. Nämä hyväksi koetut käytännöt ja etukäteen mietityt toimintatavat ovat monesti osuuskunnan puheenjohtajan tai muun aktiivin päässä ja niiden kirjalliseen muotoon saattamista ei ole koettu tärkeäksi. Tämä "hiljainen tieto" on kuitenkin arvokasta ja sen tiedon saaminen myöhemmin voi olla jopa mahdotonta.

3.4 Toiminnan päätyminen

Vesiosuuskuntien elinkaaret voivat olla hyvin eripituisia, eikä elinkaari ole aina alkuvaiheessa edes arvioitavissa. Vesiosuuskuntaa voidaan joissain tapauksissa pitää välivaiheena. Myöhemmin vesiosuuskunta voi liittyä toisen vesihuoltolaitoksen verkostoihin. Esimerkiksi Kaarinassa kunta on sitoutunut ottamaan osuuskuntien verkostot haltuunsa 10 vuoden toiminnan jälkeen, kunhan osuuskunnan talous on kunnossa. Myös useamman vesiosuuskunnan yhdistäminen ja yhtiöittäminen saattaa olla järkevää hallinnollisen ja teknisen hoidon, huollon ja ylläpidon kannalta. Kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelman tulisi antaa elinkaaritarkasteluun peruslinjaukset. Vesiosuuskunta ei voi pelkästään omalla päätöksellään lopettaa toimintaansa, jos vesihuoltolain mukainen tarve vesihuollon järjestämiseen toiminta-alueella säilyy. Tämän vuoksi vesiosuuskunnan tulee toimintansa lopettamista valmistellessaan varmistaa vesihuoltopalvelujen saannin jatkuvuus. (Heino ym. 2005) Näin ollen osuuskunnan toiminta on yleensä saatava jatkumaan myös konkurssin jälkeen.

Itä-Hartolan vesiosuuskunta ajautui syviin taloudellisiin vaikeuksiin vuonna 2011. Vesiosuuskunnan hallitus on todennut 15.11.2011, että tästä ajankohdasta eteenpäin vesiosuuskunnalla ole tulorahoituksellaan mahdollista suoriutua lainanlyhennyksistä tai koroista ja se on ilmoittanut asiasta takaajalle Hartolan kunnalle. Vesiosuuskunnan hallituksen toivomus on ollut, että vesiosuuskunta tämän vuoksi kunnallistettaisiin. (Hartolan kunnanhallituksen pöytäkirja 5.11.2013 § 213)

Hartolan kunnan selvitysten perusteella vesiosuuskunnan vaikeudet johtuvat suurelta osin liian pienestä liittyjämäärästä, mutta ongelmat johtuvat myös vesiosuuskunnan perustamisvaiheessa tehtyyn virhearviointiin verkoston laajuudesta, osuuskunnan hallinnon kokemattomuudesta sekä hankkeen suunnittelijan taitamattomasta toiminnasta sekä tästä aiheutuneesta riita-asiasta. Myös kunnan olisi pitänyt tarkemmin valvoa vesiosuuskunnan ja suunnittelijan toimintaa.

Itä-Hartolan vesiosuuskunta päättyi vuonna 2014 konkurssimenettelyyn. Hartolan kunta on todennut, että kunnalla on velvollisuus järjestää Itä-Hartolan toiminta-alueen vesihuolto ja siksi se haluaa ostaa konkurssipesältä runkoverkoston. Hartolan kunta on esittänyt, että kunta arvostaa konkurssipesältä ostamansa vesihuollon runkolinjan kirjanpitoarvoonsa, vähentää sen takausvelasta ja tämän erotuksen kunta joutuu jakamaa kohtuulliselle ajalle entisten osakkaiden maksettavaksi. Vesiosuuskunnan jäsenet ovat olleet tyytymättömiä esitykseen siltä osin, että takausvelan jäännös jäisi osuuskunnan jäsenten maksettavaksi. Vesiosuuskunnan jäsenet ovat valittaneet asiasta Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen syksyllä 2014. Asian käsittely on tätä kirjottaessa kesken.

Porvoon Saariston Vesihuoltolaitos osuuskunnan taloudesta on tehty selvitykset vuosina 2011 ja 2013 (Piippo 2011 ja 2013). Vuonna 2011 tehdyn selvityksen mukaan keskeisin syy osuuskunnan talouden heikkoon tilanteeseen oli osuuskunnan alkuvaiheesta alkaen voimassa olleet erittäin alhaiset liittymismaksut ja liittyjien odotettua pienempi määrä. Vaarana oli vuoden 2010 lopulla jopa ajautuminen likviditeettikonkurssiin. Välitön konkurssivaara oli estetty ennen selvityksen tekemistä päätetyllä, jäseniltä perityllä ylimääräisellä 200 euron maksulla, jolla pystyttiin maksamaan osa erääntyneistä laskuista. Ylimääräisellä maksulla ei ollut vaikutusta osuuskunnan talouteen pitkällä aikavälillä. (Piippo 2013)

Vaikka vesiosuuskunnan talous näyttäisi huonolta, ei ”pyyhettä kannata heittää kehään”, jos jäsenistöltä löytyy tahtoa toiminnan jatkamiseen. Pirkanmaalla noin 50-vuotias vesiosuuskunta oli jo ajautumassa kaupungin vesilaitokselle talousvaikeuksien vuoksi, mutta tilanteen pelasti puheenjohtajaksi tullut aktiivinen henkilö, joka ryhtyi aktiivisesti kartoittamaan vesiosuuskunnan saatavia ja korjaamaan vesiosuuskunnan taloudellista ja teknistä tilannetta. Nyt vesiosuuskunnan tilanne on korjaantunut ja talous kestää kokopäiväisesti palkatun työntekijän.

Myös jätevesiosuuskunnissa epätoivoinen tilanne on onnistuttu korjaamaan, kun siihen on löytynyt jäsenistöltä tahtoa. Käytännössä tämä on vaatinut luottamusta osuuskunnan toimintaan ja jäsenten taloudellista panostusta osuuskuntaan.

4 Yhteenveto

Jätevesiosuuskunnan alkuvaihe asettaa suuria paineita onnistumiselle. Kyseessä on usein koko kylää koskeva vaativa hanke, jossa kiinteistönomistajat tekevät tuhansien eurojen suuruisen sijoituksen yhteiseen viemäriverkostoon. Alusta alkaen kannattaa panostaa avoimeen ja rehelliseen viestintään, huolelliseen esisuunnitteluun ja jätevesiosuuskuntatoimintaan perehtymiseen.

Vesiosuuskuntaa perustettaessa on syytä huomioida koko vesiosuuskunnan elinkaari: perustaminen, rakentaminen, ylläpito ja toiminnan päättyminen. Erityisesti perustamisvaiheessa viestinnän tulisi olla suoraa, tehokasta, rehellistä ja positiivista. Osuuskunnan säännöt kannattaa laatia huolella ja tehdä perusteelliset laskelmat valmistelu-, rakentamis- ja käyttökustannuksista. Kustannuslaskelmissa otetaan huomioon riskivarat ja saatavat avustukset. Rakentamisvaiheessa on syytä huomioida hankkeen riskit. Mitä suuremmasta hankkeesta on kyse, sitä vakavammin kannattaa harkita ammattilaisten hyödyntämistä eri tehtävissä. Rakentamista varten pyydetään urakkatarjoukset ja tarvikehankinnoista tarjoukset usealta toimijalta. Rakennushankkeen valvoja on keskeinen tekijä, joka tuo parhaimmillaan maanrakennusalan teknistä, taloudellista ja juridista osaamista hankkeeseen.

Vesiosuuskunnan taloudesta on huolehdittava siten että laskut pystytään maksamaan ja tarvittaessa pystytään reagoimaan myös mahdollisiin laiterikkoihin. Myös vesiosuuskunnan toimintaan voidaan soveltaa yksinkertaista kassavirtalaskelmaa, mistä nähdään tulevat ja lähtevät rahavirrat. Kassavirran seuraaminen on sitä tärkeämpää, mitä pienempi osuuskunnan pankkitilillä oleva puskuri on. Pienillä vesiosuuskunnilla velvoitteista huolehtiminen on yleensä suhteellisen helppoa, mutta osuuskunnan koon tai talkootöihin sitoutuvien henkilöiden vähäisyyden takia voi olla tarpeellista palkata osuuskunnalle osa-aikainen tai kokopäiväinen henkilö. Mikäli vesiosuuskunta palkkaa ulkopuolisen tahon huolehtimaan hallinnosta ja taloudenpidosta, tulee hallituksen huolehtia kuitenkin palkatun tahon valvonnasta.

Jätevesiosuuskuntien elinkaaret voivat olla hyvin eripituisia, eikä elinkaari ole aina alkuvaiheessa edes arvioitavissa. Jätevesiosuuskunnat voivat sulautua toisiinsa tai jätevesiosuuskunta voi liittyä kunnan vesihuoltolaitokseen. Myös vesiosuuskunnan konkurssi on mahdollista, mutta vesiosuuskunta ei voi pelkästään omalla päätöksellään lopettaa toimintaansa, jos vesihuoltolain mukainen tarve vesihuollon järjestämiseen toiminta-alueella säilyy. Tämän vuoksi vesiosuuskunnan tulee toimintansa lopettamista valmistellessaan varmistaa vesihuoltopalvelujen saannin jatkuvuus.

Jätevesiosuuskuntaa perustettaessa ”pyörää ei kannata keksiä uudestaan”, vaan kannattaa ottaa rohkeasti yhteyttä jo toimiviin vesiosuuskuntiin ja kysyä neuvoa. Jos alueelta ei löydy paikallisesti apua, voi ottaa yhteyttä myös vesiosuuskuntien valtakunnalliseen yhdistykseen Suomen Vesihuolto-osuuskunnat ry:n (www.svosk.fi), mistä saa neuvoja ja apua vesiosuuskuntien toimintaan toiminnan eri vaiheissa.

Lähteet

Heino, M., Vanhala, P., Vilonen, K ja Yli-Tolppa, H. 2005: VESIOSUUSKUNNAN ABC. Uudenmaan ympäristökeskuksen - Monisteita 160. 158 s.

Piippo R. 2013: Porvoon Saariston Vesihuoltolaitos osuuskunnan talous ja sen kehittäminen 04.12.2013. 7 s. <http://porvoo01.hosting.documenta.fi/kokous/20148992-3-2.PDF>